

L'obratge de la llana i els «Capítols» del Rei Sanxo

UNA HIPÒTESI DE TREBALL

MARGALIDA BERNAT I ROCA

INTRODUCCIÓ

Fins al present no es disposen de gaires dades que permetin esbrinar quins foren els començaments de l'artesania tèxtil a Mallorca després de la conquesta cristiana. Cal suposar, emperò, que des dels primers moments funcionaren petits obradors per tal de satisfer les necessitats dels nous pobladors i que els artesans s'organitzaren ràpidament segons els models de l'època.

La primera de les dades conegudes ha estat prou anomenada. Es tracta de la referència a un tal Bindo, del què es sap que era "mestre telaire de Perpinyà"¹ i que al 1303 fou recomanat per Jaume II als jurats a fi de que vengués a Mallorca per fer "robas y donar lana per filar".²

Pel que fa referència a l'organització dels artesans, els exemples a citar no són més abundants. Segons A. Pons, els "capítols" més antics localitzats són els de 1391, referits als teixidors en general, encara que incidint especialment sobre els flassaders³ i uns altres" per lo obratge de la llana" datats entorn de 1400.⁴ Per a Sevillano Colom, a 1321 es redactaren uns "capítols" amb idèntic títol, que en el mateix any foren revisats.⁵ Santamaría Arández fa referència a un document de l'any 1419 en el que sembla que apareixen esmentats aquests.⁶ I una breu alusió a uns capítols dels peraires es pot trobar en un article de Mulet i Ramis,⁷ que els data al 1315.

¹ DURLIAT, M. *L'art en el Regne de Mallorca*, Ed. Moll, Mallorca - 1964, pàgs 30. En n. apareix transcrit el document relatiu al tema.

² SEVILLANO COLOM, F. "Artesania textil de la lana mallorquina (S. XIV-XV)", BSAL. T. XXXII - 1970, pàg. 160.

³ PONS, A. *Capítols gremials i altres ordinacions a Mallorca*, Estampa d'En Guasp, Ciutat - 1930, pàgs. 75-83.

⁴ PONS, A. *Capítols...*, pàgs. 165-174.

⁵ SEVILLANO COLOM, F. "Artesania...", pàg. 159.

⁶ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. *El Reino de Mallorca en la primera mitad del S. XV*, pàg. 29.

⁷ MULET I RAMIS, B. "La casa mallorquina", pàg. 48.

Cal cercar, per tant, els orígens de qualsevol organització d'ofici, confraria o gremi, als primers anys del segle XIV, en el regnat de Sanxo de Mallorca. Una troballa casual a l'Arxiu del Regne de Mallorca proporcionà una informació al respecte. En un llegal de la sèrie de la Reial Audiència i Governació⁸ que tracta d'un plet entre peraires i teixidors de llana a l'any 1612, es va trobar una còpia de part d'uns "capítols fets sobre l'obratge dels draps e sobre los tixadors laners de Mallorques", que es diu foren començats a 1315, i, que tal volta, es puguin tractar dels "capítols antichs" als que es fa referència en els redactats al 1400.⁹

Malgrat la poca bibliografia existent a l'abast sobre el tema i a la necessitat d'una recerca d'arxiu que permeti una més segura interpretació del contingut del document en qüestió, s'ha de considerar que de la seva lectura es desprenen algunes hipòtesis a plantejar abans d'emprendre un estudi de major envergadura sobre el tema dels gremis del teixit.

El referit document ocupa trenta folis, escrits a les dues cares, amb lletra bastant acurada i de fàcil lectura. Les planes apareixen numerades dues vegades, una sembla esser la de quan realitzaren la còpia i apareix tatxada, i l'altra correspon a la paginació que li pertoca dins del conjunt del llegal. L'escrit presenta alguns subretxats (f. 30 i 31), tres interpolacions (f. 42 v. i 57) i un curiós dibuix d'una mà amb el dit índex estirat que assenyala el capítol 160 des del marge esquerra (f. 58). La còpia fou realitzada per mà de Joan Antoni Carbonell i Armengol, síndic i notari del Gremi de Teixidors de Llana de Ciutat, a requeriment d'aquests i servint-se de la documentació existent a l'arxiu de la casa del gremi. Sols s'extregueren aquells capítols que podien tenir interès pel plet (relacionat amb mides de pues i amplades de teixits) que sumen un total de 64. La seva numeració no és correlativa sinó que presenta gran nombre de buits, iniciant-se amb el cap. 11 fins arribar al 159, més altres cinc "capítols", els últims, sense numerar.

De tots ells es pot extreure una sèrie de trets generals, relacionats fonamentalment amb tres aspectes:

- Dades sobre quan, com i per quí foren redactats.
- Qüestions tècniques sobre l'obratge de la llana i l'ofici de teixidor.
- Aspectes socials i d'organització del treball.

1. LA REDACCIÓ DELS "CAPÍTOLS".

Els capítols pareixen indicar que s'estava produint una expansió de la producció tèxtil i que aquesta es veia amenaçada pel fet de que s'obrava llana per part de persones que no eren ni peraires ni teixidors, donant lloc a que la producció fos de mala qualitat i que, en conseqüència, es produís el menyspreu

⁸ ARM/Reial Audiència i Governació (RAG) - Gremis - Caixa 6 - Llegal 3 - 1612 - fol. 30-59 v.

Aquest document, d'aquí endavant, es citarà amb les sigles CFOD.

⁹ PONS, A. *Capítols...*, pàgs. 172-173, n.º XIII, XIV i XV.

del conjunt d'ella de cara a un mercat interior, però també de cara a un exterior en formació. Aquesta situació es donava paral·lelament a l'expansió de la mateixa Catalunya, trobant-se que s'havia de competir per l'obtenció d'uns mercats capaços d'absorbir un tipus de productes molt semblants.¹⁰ Amb la redacció dels "capítols" es pretenia posar remei a aquesta situació i aconseguir que els teixits mallorquins es considerassin bons "en totes parts e lochs".

La iniciativa partí del propi monarca i s'ha de considerar com a una manifestació més de l'interès reial per a consolidar el comerç del regne, tot seguint la línia traçada per Jaume II.¹¹ Tant i més si es considera que Sanxo actuava com a comerciant¹² i que la manufactura de la llana en particular fou la indústria més difundida i de major rentabilitat de l'Edat Mitjana.

Per altra banda, l'emprenre la normalització de l'activitat tèxtil s'inclou dins els corrents de l'època. Amb pocs anys de diferència aparegueren les "Ordinacions Velles" de Barcelona (començades a redactar a 1308 i fetes públiques a 1317) i els capítols de Perpinyà, Tortosa i Girona.¹³

El rei Sanxo de Mallorca encomenà la redacció dels Capítols a "dos promens de la Ciutat savis e bons",¹⁴ que foren en Bernat Bertran i en Bernat Umbert.¹⁵ Sobre aquests dos personatges s'han pogut recollir algunes notícies. En concret, d'en Bernat Bertran es sap que col·laborà amb el rei Jaume II per a l'elaboració de la carta de poblament de les noves viles¹⁶ i que a l'any 1321 participà activament en una revisió que es va fer dels capítols del 1315,¹⁷ mentre que un Bernat Umbert apareix en algunes de les relacions de jurats que dona Camapner en el seu *Cronicon*.¹⁸ Ambdós foren els encarregats de redactar el mateix any 1315 un "Ordinament dels Tintorers de Mallorca",¹⁹ i per un document de 1419 es coneix la seva condició de "mercaders ciutadans de Mallorca".²⁰

¹⁰ VICENS VIVES, J. H.^a *Económica de España*, Ed. Vicens Vives, Barcelona - 1972, pàg. 183-184.

¹¹ PINYA HOMS, R. *Els Reis de la Casa de Mallorca*, pàg. 159.

¹² DUFOURQ, CH. E. H.^a *Económica y Social de la España Cristiana*, Ed. "El Albir, Barcelona - 1983, pàg. 190.

¹³ RIU RIU, M. "Aportación a la organización gremial de la industria textil catalana en el S. XIV", in *Actas del VII Congreso de la Corona de Aragón*, Barcelona - 1962, pàg. 533.

¹⁴ CFOD, f. 30.

¹⁵ CFOD, f. 31 v., 32 i Cap. 122 f. 47 v.

¹⁶ ALOMAR ESTEVE, G. *Urbanismo regional en la Edad Media: Las "Ordinacions" de Jaime II (1300) en Mallorca*, Ed. Gustavo Gili, Barcelona - 1976, pàg. 55.

¹⁷ SEVILLANO COLOM, F. "Artesanía...", pàg. 159.

¹⁸ CAMPANER, A. *Cronicón Mayoricense*. Palma de Mallorca, 1984. A les llistes que dona aquest autor, apareix el nom d'un Bernat Umbert com a jurat als anys següents:

1312: n.º 4 - pàg. 88. Duu el qualificatiu "de Palacio".

1322: n.º 3 - pàg. 89.

1335: n.º 3 - pàg. 90.

1338: n.º 2 - pàg. 90.

¹⁹ Tal i com es diu a l'encapçalament dels "capítols" en estudi, també es decidí reglamentar l'ofici dels tintorers, que s'han pogut localitzar en un altre llegall del S. XVII. Al igual que amb els "capítols" de l'obratge de la llana, es recorr a aquest ordinament antic per tal de sol·licitar que la normativa en ell continguda sigui considerada vigent. A l'encapçalament, es troben esmentats Bernat Bertran i Bernat Umbert amb funcions idèntiques que en el CFOD.

El "Ordinament dels Tintorers de Mallorca" es pot trobar a:

ARM/AH/LR 98 - 1644/1678 - fol. 202 i ss.

²⁰ SANTAMARÍA ARÁNDEZ, A. *El Reino de Mallorca... XV*, pàg. 29.

La seva tasca es va iniciar després d'haver comprovat quines eren les deficiències i els fraus més freqüents en els obradors de l'illa abarçant els "III mesters": peraires i teixidors per una banda i tintorers per l'altra, i havent-se assabentat de quines eren les normatives vigents a Narbona, Carcasona i Perpinyà. Foren precisament les ordinacions d'aquesta darrera ciutat les que es prengueren per model de les mallorquines. Es començaren a redactar a les "calendes del mes d'agost de M CCC XV" (1315)²¹ i es concluí la seva primera elaboració a les "calendes de mars de M CCC XVIII" (1318) en presència de Pere Sunil, Arnau Umbert, Phelip Valentí, Guillem Sacosta, Ferrer de Comelles i Pera Servera.²² A octubre del mateix any es realitzaren algunes modificacions, relacionades amb les característiques dels teixits permesos, a iniciativa dels jurats, que en el moment eren Jacme Santacília, Pere de Montsó, Guillem Abrí, Arnau Net i Guillem Despats.²³ La publicació d'aquest conjunt de noves normes es féu a la capella de Sant Andreu, en presència de Guillem Arnau Seseglesias, al mars de 1319.²⁴ Encara sofriren tota una sèrie de remodelacions que suposaren canvis substancials en qüestions de productes i augment de la quantia dels bans, que obligaren a que fossin novament jurats, aquesta vegada a Gilabert de Sentelles, governador de Mallorca, a requeriment d'Andreu Miquel i Ramon Gilabert, sobreposats dels teixidors de llana i de Jaume Safont i Jaume Pagès, sobreposats dels peraires, al febrer de l'any 1350.²⁵ No fou tampoc aquesta la seva forma definitiva, ja que un any després, a 1351, els jurats afegiren nous capítols,²⁶ i a 1374 foren jurats altra vegada a petició de Pera Sampol i Pere Martorell, sobreposats dels teixidors de llana, i de Matheu Castell i Francesch Faliu, sobreposats dels peraires, essent governador Olfo de Pròxida.²⁷ Fins aquí la informació que proporciona el document, si bé es pot dir que es coneixen altres canvis i remodelacions, com les de 1360, 1386 i 1391.²⁸

2. LES QÜESTIONS TÈCNiques DE L'OBRA TGE.

La qualitat de la producció no era, evidentment, la principal preocupació dels qui produïen teixits si es té en compte la reiteració de les normes relatives a com aconseguir-la i mantenir-la, per tal de garantir la satisfacció del consumidor. Per aquesta raó, la major part dels capítols tenen com a objectiu imposar unes normes tècniques amb les que millorar la producció i eliminar els fraus, regularitzant-se tot el procés de producció des de la matèria prima (llana i filassa) fins al producte acabat.

21 CFOD f. 30.

22 CFOD f. 48 v.

23 CFOD f. 48 i 48 v. - Cap. 122.

24 CFOD f. 42 - Cap. 69.

25 CFOD f. 57 - Cap. 155.

26 CFOD f. 47 - Cap. 112.

27 CFOD f. 58 - Cap. 158.

28 SEVILLANO COLOM, F. "Artesanía...", pàg. 160. Indica que en aquestes ordenances la principal preocupació era el proteccionisme, que també s'apunta en els capítols d'aquí.

La llana es comprava en brut o en filassa,²⁹ però sempre a pes. Els capítols dicten que la pesada s'havia de fer amb balances, calestons i peses sotmeses periòdicament a revisions per part dels sobreposats, indicant-se en quines condicions s'havia de verificar la pesada i quines eren les persones que l'havien de realitzar: aquelles que la "comunitat" dels teixidors designassin. El control del pes corresponia a "qui sia posat per lloguer a requesta dels jurats".³⁰ L'operació havia d'esser duita a terme en la plaça de Santa Margalida en dies de mercat, que eren els dimecres i els divendres.

La qualitat de la llana fou un altre dels punts tractats amb insistència, recordant-se que s'havien d'utilitzar només les reconegudes³¹ i remarcant quines eren les que no es podien usar, ni mesclar amb les permeses. Les que s'anomenen com a llanes vedades s'especificuen puntualment. Són: "pessols, borretjons, borra, gratusa, sayal i pel de calciner" i la prohibició d'usar-les o tan sols manipular-les afectava per un igual a arquejadors, filadors, ordidors, teixidors i peraires.³² El mateix apareix a les "Ordinacions Velles" de Barcelona (1308) on també consta la prohibició de manipular matèries vedades, castigant-se el seu ús amb bans de quantia certament elevada, indicatius del desig d'acabar amb el costum d'emprar-los.³³ A la mateixa Barcelona, al S. XV, els peraires arribaren fins i tot a comprar la llana dels matalassos per tal de revendre la borra, conseguint amb aquest tipus de transacció beneficis considerables.³⁴ Del poc cas que es devia fer d'aquestes prohibicions a Mallorca, pot esser demostratiu el fet de que en els "Capítols del Laners" recollits al *Llibre de Mostassaf* es recorda novament que no s'han d'emprar cap de les llanes vedades.³⁵

L'elaboració d'una peça de teixit implicava que la llana havia de passar una sèrie de manipulacions fins a arribar a esser un drap, operacions que anaven des de filar-la fins al batanat de la peça. El nucli central de tot el procés, però, el constitueixen dues operacions: ordir i tramar,³⁶ i ambdues foren reglamentades. El primer que es manà fou que s'utilitzassin fils d'una mateixa grui-

²⁹ S'enten per filassa tot conjunt de matèria tèxtil filada o per filar.

³⁰ CFOD f. 41 v. i 42 - Cap. 65 i 66. Els designats pels jurats per servir el pes de la llana ho havien d'esser amb consentiment del veguer, a qui prestaven jurament d'usar el pes honoradament. També eren els jurats qui li havien de pagar el salari convengut.

PONS, A. *Llibre del Mostassaf de Mallorca*, pàg. 225 i 237. A les referides planes es poden llegir les característiques de funcionament del pes oficial. Els documents que apareixen transcrits daten de 1300 i 1315, respectivament.

³¹ SEVILLANO COLOM, F. "Artesania...", pàg. 164. Les categories de llanes permeses eren quatre:
— la llana grossa o més comuna, de baixa qualitat.
— la llana mitjana.
— la llana gentil o prima.
— la llana sobregentil, de qualitat superior.

³² CFOD f. 36 v., 41, 48 v., 49, 54 v., i 55 - Cap. 40, 56, 57, 133, 149 i 150.

³³ RIU RIU, M. "Aportacions...", pàg. 549 i 551. Les matèries prohibides eren la llana de camell i de ventre de somera, castigant-se la seva utilització amb un ban de 50 s.

³⁴ BONNASSIE, P. *La organización del trabajo en Barcelona en el S. XV*, pàg. 163. CSIC - Barcelona, 1975.

³⁵ PONS, A. *Llibre del Mostassaf...*, "Capítols dels Laners", pàg. 94 - Cap. 6.

³⁶ BERNAT I ROCA, M. *Telers i Teixidors a Mallorca*, Memòria de Llicenciatura U. B. Fac. Filosofia i Lletres, 1985, fol. 51-119. Es pot trobar descrit el teler a mà, de pinte estret, utilitzat per l'artesanat mallorquí, formalment semblant a un teler de pinte ample.

xa per la trama,³⁷ preveient-se que si no podia ésser així es marcàs amb un "llostó de cotó blanc". Aquest senyal substituï la marca en llana negra que es venia fent a la vora del drap per la mateixa raó.³⁸

La normativa relacionada amb la qualitat de l'ordim ha d'ésser contemplada des de dos punts. Per una banda, tot el que respecta a la composició de l'ordit en sí mateix i que afecta a la quantitat de fils que l'integren i, per altra, l'amplada que ha de tenir, derivada tant del nombre de fils com de l'amplada dels "pintes" (s'ha d'entendre per "pinte" la pua del teler) a emprar a cada teixit. Així s'estipulà quina quantitat de fils podien mancar a l'ordit, segons la qualitat, sense que el drap es ves afectat en el seu preu, o fos considerat fraudulent,³⁹ a l'igual que el nombre de lligadures amb falles que es podien tolar.⁴⁰

Però l'element principal i més cuidat era el pinte, ja que n'hi havia de vedats i de permesos. Eren pintes autoritzats⁴¹ els de XVI lligadures i el de XII o de "capulles". A partir de 1318, amb la introducció dels anomenats "draps grossos" es permeteren altres amplades com les de XIII, XVIII, XXI i XXIV. Totes les anomenades s'havien de teixir amb l'amplada de pua corresponent i a tres fils per pua. Els "draps sarguers" i, posteriorment, quan començaren a ser introduïts els teixits de llanes fines "en manera de drap de Flandes"⁴² es consideraren excepcions per tal de poder-los obrar a dos fils per pua.

La llargària que havia de tenir una peça de teixit i poder-se considerar com un "drap complit" tan cru com adobat fou igualment previst. Es manà que els draps de XVI lligadures tenguessin 19 canes i mitja en cru (30 m.), permetent-se un error de dos palms en total. Els draps grossos eren més llargs, 24 canes i mitja (prop de 39 m.), mentre que els draps sarguers i els de llanes fines sols tenien 15 canes (23 m.), i 10 canes (16 m.) respectivament.⁴³

Per últim cal exposar l'obligació que tenien peraires i teixidors de treballar a la vista del públic. En el cas concret del teixidor, tant ell com els seus subordinats havien de treballar en "obrador obert", amb una porta que "isque en la carrera" per tal de que tothom pogués veure com feien la seva feina.⁴⁴

37 CFOD f. 34 v., 35 i 48 v. - Cap. 26, 28 i 133.

38 CFOD f. 57 i 57 v. - Cap. 156.

RIU RIU, M. A les "Ordinacions" barcelonines es dictà també una pràctica semblant, sense indicar de quin color havia d'ésser el "llostó".

39 CFOD f. 34, 34 v. i 35 - Cap. 24, 27 i 135.

40 CFOD f. 40 - Cap. 48.

BERNAT I ROCA, M. *Telers...*, fol. 102-105. L'ordit podia comptar, en termes generals, amb una quantitat de fils que oscil·lava entre els 900 i el 4.000, segons la naturalesa de la matèria prima. Per tal de fer més fàcil el seu maneig, en dividia en seccions de menys nombre de fils, que són les lligadures, faixes o vies.

41 CFOD f. 34, 36, 36 v., 45, 45 v. i 49 v. - Cap. 25, 32, 34, 83, 84 i 136.

42 POUNDS, N. J. G. *H.^a Econòmica de la Europa Medieval*, Ed. Crítica, Barcelona - 1981, pàg. 358-362. Durant els S. XII i XIII, a Flandes es produïa un drap gruixat, ben reblit i de fil fort, fet de llana d'alta qualitat i ben adobat. A partir del S. XIV, es començà a notar una declinació del mercat per aquest tipus de teixits i aparegueren uns draps de teixit menys atepaït, que es conegueren amb el nom de "draps lleugers", fets d'un fil de menor gruixa i utilitzant llanes primes, i que derivaren en les "new draperies" dels segles posteriors. Aquests són els draps que dominaren els mercats de la baixa Edat Mitja.

43 CFOD f. 35 v., 36 v., 42 v., 44 i 46 - Cap. 29, 33, 71, 75, 76, 78, 79 i 95.

44 CFOD f. 33 v. - Cap. 20.

Reconstrucció hipotètica de l'itinerari seguit per la comitiva que duia a cremar la filassa fraudulenta: —n.º 1. Plaça de Santa Margalida. n.º 2: Plaça de Sant Andreu. (CFOD — f. 54v i 55 — Cap. 149)

2.1. *Les infraccions i el seu càstig.*

Les infraccions a qualsevol de les normes exposades es penalitzaven amb distints tipus de càstig. El més generalitzat era de caràcter pecuniari, encara que aquest es pogués veure complementat amb altres penes com eren la confiscació, el trencament o la destrucció de les matèries primes o productes elaborats fraudulents. La pena imposada podia ésser una tota sola o la combinació de varies d'elles.

La quantia dels bans apareix fixada des del primer moment, a 1315, i a les redaccions o modificacions posteriors sofriren alguns canvis en el sentit d'ésser augmentades, així com també hi hagué algunes esmenes per part del monarca per tal de fer-les més greus, ja augmentant la multa, ja canviant-les per altres penes més severes.⁴⁵

Generalment eren els sobreposats els encarregats d'imposar els càstigs. Tenien poder per imposar multes i per confiscar qualsevol article que no tengués la qualitat o els requisits tècnics especificats a l'ordenament, així com també podien enviar els infractors al veguer per tal de que els hi fossin aplicats càstigs majors encas necessari. Actuaven contra els infractors per haver descobert la infracció per sí mateixos o per haver rebut una denúncia en qualsevol sentit. La quantia de les multes que podien imposar oscil·lava entre un mínim de 2 S. fins un màxim de 100 S. i els corresponia la quarta part del ban, repartint-se el reste entre el rei i el delator o la caixa de la comunitat. La quantia del ban variava segons el tipus d'infracció a penalitzar, essent les desobediències a la normativa relacionada amb aspectes tècnics o la qualitat, les més castigades.

El traficant o manipular les matèries primes mesclades o vedades era penat amb un ban de 10 S. i es podia agreujar el càstig confiscant la llana o l'estam. La filassa fraudulenta era cremada públicament, una mitat a la Plaça de Santa Margalida i l'altra a la Plaça de Sant Andreu, fent-se crida del nom de l'infractor.⁴⁶

En conseqüència, amb la reglamentació minuciosa que s'havia dictat per a la composició dels ordits i les trames, els correctius eren exemplars. El mancar fil en un ordit podia suposar un ban de tan sols 5 S., però si el frau era de grans proporcions, s'estipulà una multa de 60 S. i l'ordit o drap ja fet es trossetjava. Amb la trama succeïa el mateix i si no s'utilitzava el fil adequat o es feia de llanes vedades també s'imposava un ban de 60 S. i el trencament del drap, que a més era cremat, tant si es trobava a mig fer com si s'havia concluit.

El fet d'aplicar aquesta pena màxima de cremar un drap comportava tot un cerimonial només comparable a l'execució d'una persona. El procés a seguir està escrupolosament descrit en el Cap. 148:⁴⁷ el drap era duit davant la cort

⁴⁵ CFOD f. 35 v. - Cap. 29 i 30. Com exemple, en aquest cas s'estimà un càstig consistent en fer dues osques a la capsonada d'aquells draps de 19 canes i mitja als que n'hi faltassin dos palms. Per ordre del rei, el càstig fou agreujat i convertit en ésser trossetjat el drap en tres bocins.

⁴⁶ CFOD f. 54 v. - Cap. 149.

⁴⁷ CFOD f. 54 i 54 v. - Cap. 148.

BONNASSIE, P. *La organización...*, pàg. 150. La pràctica de cremar els draps contraris a l'ordenament no era exclusiva de Mallorca. A Barcelona també es feia. El drap era esquinsat en quatre trossos i els llocs acostumats per cremar-les eren les Places de Sant Jaume, de la Llotja i del Blat, i el Pont d'en Campdarà.

Itinerari també hipotètic, seguit "per fer la justitia dels V trossos" dels draps fraudulents que havien d'esser cremats: —n.º 1. Plaça de Sant Andreu. n.º 2. Plaça del Mercadal. n.º 3 Plaça del Pa. n.º 4. Pont Pissà. n.º 5. Plaça de la Ribera. (CFOD — f. 54 i 54v — Cap. 148)

i allà se'l trencava en cinc trossos i cada un dels bocins es cremava a un lloc diferent, tot i seguint un itinerari que creuava els barris gremials pels seus punts neuràlgics com eren la Plaça de Sant Andreu, la Plaça del Mercadal, la Plaça del Pa, el Pont Pissà i la Plaça de la Ribera.⁴⁸ Cada cremadissa s'acompanyava d'una crida amb la que s'informava de la procedència del drap, qui l'havia obrat i, en el seu cas, que l'havia encarregat. El drap es traslladava d'un lloc a l'altre arrossegat per una bística que, al mateix temps duia els sarmaments i la llenya seca amb què s'havia de calar-li foc.⁴⁹

En cas de trobar-se pintes d'alguna de les mides prohibides, en un primer moment es preveïé un ban de 5 S. i que el drap fos marcat amb dues o tres osques devora la capsonada, però a partir de 1318 es sancionà amb un ban de 20 S., tallant-se ademés la capsonada o trossetjant el pinte en dos bocins davant de la cort.⁵⁰

Devora dels càstigs exemplars existien les sancions petites per a faltes considerades com a lleus, tals com la de fer espera del salari o no tenir el calestró en dia de mercat. Per aquestes infraccions els bans mai superaven la quantitat de 5 S.⁵¹

A més de totes les sancions fins ara vistes, existia un altre element per evitar les infraccions. A partir de 1318 es disposà que els sobreposats dels peraires tenguessin un "sagell" amb el que marcar els draps o els pintes contraris a l'ordenament.⁵² No apareix cap indicació de com podia esser aquesta marca. Posteriorment, a 1319, es creà un altre "sagell", a fer amb cera de dos colors⁵³ destinat a posar-se en aquells draps que fossin conformes a l'ordenament. Els sobreposats els havien d'inspeccionar i segellar, sense haver de rebre cap remuneració per fer aquesta feina.⁵⁴ Els draps que no fossin segellats no es podien vendre, i comercialitzar-ne un fora segell suposava un ban de 20 S.

Estava previst que el peraire o el teixidor no volgués o no pogués pagar el ban. En aquests casos, se'ls posava en presó fins haver satisfet la quantia de la multa i els era aplicat un ban suplementari de 100 S. A més, es veien privats d'obrar fins haver satisfet la quantitat total de les multes.⁵⁵

S'ha pogut veure fins aquí com els bans eren una part integrant i important de la reglamentació. Gairebé en tots els casos de contravenció de la normativa es troba previst la seva aplicació, per tal de regular fins al menor

48 PONS, A. *Llibre del Mostassaf...*, pàg. XIV, LX, 19, 90 i 112. La Plaça de Sant Andreu o "de la cort" era el cor del barri administratiu i un lloc habitual d'execucions. A la Plaça del Mercadal es trobava el pes del carbó i a la Plaça del Pa, devora el cap del carrer de l'Argenteria, els peraires hi encantaven les robes. La Plaça de la Ribera, a més de tenir el trafeig propi de la mar, també era un lloc d'execucions, com ho demostren les forques que en ella es poden veure al plànol del Canonge Garau.

49 CFOD f. 53 v. - Cap. 147.

50 CFOD f. 36 v. i 41 v. - Cap. 42 i 64.

51 CFOD f. 38 - Cap. 38.

52 CFOD f. 52 v., 58 i 59 - Cap. 144, 145, (162) i (163).

53 CFOD f. 52 v. - Cap. (162).

54 LLABRÉS RAMIS, J. / VALLESPIR SOLER, J. *Els nostres arts i oficis d'antany (III)*, pàg. 161. Tot recollint les publicacions del BSAL, diuen que l'ús de la "bolla" o "segell" començà a 1376. Els "capítols" abans esmentats semblen adelantar aquesta data.

55 CFOD f. 37 v. - Cap. 44.

detall l'activitat dels qui treballaven a l'activitat tèxtil. A més, cal recordar que, com ja s'ha dit, una part dels doblers procedents dels bans anavan a parar a l'anomenada "caixa de la comunitat" i es de suposar que constituïen una font d'ingressos considerable.

3 ASPECTES SOCIALS.

El que la documentació sobre l'organització del treball a Mallorca pels segles XIII i XIV sigui quasi nula no pot dur a inferir que aquesta organització no existís. Ans al contrari, les poques dades de que es disposa obliguen a considerar que els artesans s'organitzaren ben poc després de la conquesta, al mateix segle XIII,⁵⁶ i a finals del S. XIV, ja plantejaren les seves queixes i peticions al rei, per tal de no esser impeditos de reunir-se i discutir les necessitats pròpies del seu ofici i altres accions de tipus religiós o social.⁵⁷ Es de creure que en els anys anteriors a 1395 ja s'havien configurat alguns tipus d'associacions, ja fossin "comunitats" d'ofici, ja fossin "confraries" religioses, o les dues coses ensems.⁵⁸

Pel que fa als "capítols" que en el present es comenten, s'ha de dir que suggereixen una estratificació jeràrquica dins l'ofici de teixidor que, en termes generals, no desdiu de la que comunment s'atribueix als gremis,⁵⁹ però amb algunes peculiaritats que ara es comentaran.

El conjunt de persones que treballava dins l'ofici rebia el nom de "comunitat" i formaven part d'ella els mestres, els deixebles i els denominats "obres i obreres". Apareixen també una sèrie de persones que desenvolupaven certes activitats més o manco subsidiàries del taller de teixir o del peraire.

La comunitat estava encapçalada pels sobreposats, càrreg de responsabilitat al que només tenien accés el mestres bons coneixedors de l'ofici. Eren quatre, dos peraires i dos teixidors, i havien de prendre les decisions en conjunt, encara que tot indueix a creure que, en últim terme, eren els sobreposats dels peraires qui tenien la supremacia.⁶⁰ No apareix com eren elegits ni designats, però es diu que havien de prestar "sagrament" davant la cort.⁶¹ Les seves fun-

⁵⁶ QUETGLAS, B. *Los Gremios en Mallorca*. Imp. Politécnica, Palma de Mallorca, 1980.

SEVILLANO COLOM, F. "Artesanía...", pàg. 158.

Ambdós autors ho comenten, emperò no donen cap dada per confirmar-ho.

PONS, A. *Capítols...* A la pàg. 55 transcriu un sol article referit als cap de guaita, de l'any 1273 i a la pàg. XX cita uns "Capítols dels santres" com ordinacions més antigues, són de 1312.

⁵⁷ QUETGLAS, B. *Los Gremios...*, pàg. 283. Document A de l'apèndix III: Transcriu parcialment el privilegi del rei Joan al 1395 otorgant als oficis de Mallorca la facultat de constituir colegis o cofradies.

PONS, A. *Capítols...*, pàg. XXIV. Pareix que posteriorment degué anuïar el privilegi, ja que a 1402, Martí "L'Humà" derogà una disposició del seu germà en aquest sentit.

⁵⁸ BONNASSIE, P. *La organización...*, pàg. 31-34. Estableix les diferències entre els termes "ofici", "art" i "confraria", encara que referit al S. XV.

QUETGLAS, B. *Los Gremios...*, pàg. 9. Parla dels noms donats a Mallorca a les associacions d'artesans.

⁵⁹ QUETGLAS, B. *Los Gremios...*, pàg. 40-41.

⁶⁰ CFOD f. 39 v. - Cap. 47.

⁶¹ PONS, A. *Ordinacions...*, pàg. 120-122. Apareixen transcrits els juraments o "sagraments" dels sobreposats dels peraires i dels sobreposats dels teixidors de llana.

cions⁶² eren primordialment, les d'inspectors. Periòdicament, havien de reconèixer els ormeijos del pes de la llana i havien de visitar els obradors per tal de verificar si es complia l'ordenament. Fins i tot, comprovar la feina dels "mestres pentiners".⁶³ La seva autoritat s'extenia sobre tots els membres de la comunitat i podien entrar i sortir de qualsevol obrador, de dia o de nit, tan si era propietat d'un mestre com d'un comerciant o un particular.

Els aprenents de l'ofici apareixen denominats com a "ascolans" o "deixebles", i no es possible extreure cap informació de com es regulaven les relacions entre ells i el mestre,⁶⁴ ni sobre quin era el procés d'aprenentatge. Només en una ocasió es troba indicat que els sobreposats posassin cura en fer aplicar l'ordenament i "donar així doctrina als aprenents".

No figuren enlloc els "oficials", però sí, en canvi, els que es designen com a "obriers e obreres". Per a Bonnassie,⁶⁵ amb aquest terme s'identificaven per igual els "oficials" o "fadrins" i els simples peons. Els primers posseïrien una certa qualificació, mentres que els segons realitzarien qualsevol feina comuna. El que si està clarament exposat es que els sobreposats, en cas d'haver d'imposar un ban a obrer o a obrera, s'havien de fer acompanyar dels "promens dels obrers" que eren dos. Els obrers es responsabilitzaven de les seves faltes i pagaven les multes que se'ls impossassin, ja que els mestres no assumien les seves infraccions.⁶⁶ Tal vegada dins de la categoria de qualificats, s'havien de considerar els arquejadors, depenents dels peraires i els "ordidors e ordidores"⁶⁷ directament relacionats amb els teixidos.

Un darrer grup és l'integrat pels "filadors o filadores", que a l'igual que amb els "ordidors i ordidores", es marca la diferencia entre sexes. Filar i ordir constitueixen dos treballs preparatoris per teixir i no es pot esperar una divisió del treball auxiliar més enllà d'aquestes dues operacions. Ambdues podien ésser realitzades per qualsevol dels sexes,⁶⁸ si bé era més freqüent que feines com les de filar les realitzassin les dones.⁶⁹ Una part de les manufactures tèxtils estava organitzada a partir del treball a domicili. Aquest sistema facilitava el treball femení, ja que permetia combinar les tasques domèstiques amb certes feines d'encàrrec.⁷⁰ Al S. XIV (i als segles posteriors) les dones eren elements importants en els principals centres manufacturadors com a filadores i

⁶² CFOD f. 32, 32 v., 37 v., 39, 40, i 43 - Cap. 11, 12, 13, 44, 46, 55 i 74.

⁶³ Els mestres pentiners eren els qui feien els pintes i les estelles. Els havien de fer de la mida ordenada.

⁶⁴ QUETGLAS, B. *Los Gremios...*, pàg. 285. Document B de Apèndix III. Carta d'aprenentatge per l'ofici de teixidor de 1375.

⁶⁵ BONNASSIE, P. *L'organització...*, pàg. 87-89.

⁶⁶ CFOD f. 37 v. i 40 v. - Cap. 44 i 55.

⁶⁷ CIPOLLA, C. M. *H.^a Econòmica de Europa (I). La Edad Media*, pàg. 269. Les dones anaven de taller en taller per fer la feina d'ordir.

⁶⁸ KRIEDTE, P. *Industrialización antes de la industrialización*, pàg. 98. La indústria domèstica es caracteritzava per la poca discriminació entre les funcions productives. Hi havia homes que filaven o feien randa de maceta, mentres que les dones forjaven.

⁶⁹ BONNASSIE, P. *La organización...*, pàg. 106.

⁷⁰ CIPOLLA, C. M. *H.^a Econòmica de la Europa preindustrial*, pàg. 82-83.

VINYOLES, M.ª T. *Las barcelonines a les darrerries de l'Edad Mitjana*, pàg. 33-40.

com a teixidors, malgrat que progressivament es veren excluides de les organitzacions gremials o bé es limità la seva participació en elles.⁷¹

De com les dones es dedicaven a l'activitat de filar en pot esser una mostra en el Llibre del Mostassaf, on apareix la prohibició de que les taverneres filassin dins dels cellers⁷² i l'obligació que tenia tota dona que filàs al carrer de fer-ho de cara a la paret.⁷³

4. L'ORGANITZACIÓ DEL TREBALL.

Certament, la iniciativa de la redacció dels "capítols" partí del rei, però no és menys cert que la seva redacció es va encomanar a dos mercaders, Bernat Bertran i Bernat Umbert, com ja s'ha vist. Resultat d'això s'han de considerar certs trets que caracteritzen el contingut de certs articles. Aquest és el cas de la disposició segons la que qualsevol persona "ciuteda, mercader o qualsevol altre" podia tenir obrador obert a ca seva, amb les úniques condicions de comptar amb un "mestre teixidor laner bo e ben sabut que sia mestre major" i de comprometer-se a acatar l'ordenament. D'aquesta manera podia obrar "per son alberch e per son mercaderia".⁷⁴ Cal observar que la primera característica d'un mestre és la possessió d'un taller o obrador i que, contràriament al que pareix autoritzar-se a Mallorca, en altres contrades existia la prohibició de que un particular pogués tenir un taller.⁷⁵ Aquest plantejament permetia que dins de l'activitat tèxtil s'obris el camí a la formació d'una indústria sotmesa al control d'individus provinents de l'estament de comerciants o d'aquells grups que s'encarregaven de l'acabat dels productes, com podien esser els peraires.

Aquesta possibilitat fa suposar l'existència de dos tipus d'obradors. En primer lloc, existirien tallers en els que el mestre teixidor treballaria pel seu compte, essent el propietari de les eines i, pot esser, del local, que mercaderia els seus productes i rebria els encarregos directament dels clients. L'altre tipus, es caracteritzaria per tenir com a propietari un mercader, que el faria funcionar per vendre els productes ell i tractar amb els clients. En aquests obradors, el mestre estaria reduït a treballar per un salari i la seva feina es limitaria a dirigir els aspectes tècnics de la confecció i a actuar com a "vesador", un vigilant, "sobre els altres menestrals".⁷⁶

Si es té en compte que l'autorització per a tenir aquests obradors era extensiva a "tots los habitadors e pobladors de la ylla de Mallorques de fora de la Ciutat si fe ho voldran", cal preguntar-se si els mercaders sentaren les bases per crear un sistema d'organització del treball semblant al que es coneix per altres llocs: els "verlagssystem", o "putti-out system".⁷⁷ I no es pot oblidar que

⁷¹ KRIEDTE, P. *Industrialización...*, pàg. 42 n. 4.

⁷² PONS, A. *Llibre del Mostassaf...*, pàg. 36.

⁷³ PONS, A. *Llibre del Moestassaf...*, pàg. 56.

⁷⁴ CFOD f. 33 - Cap. 19.

⁷⁵ BONNASSIE, P. *La organización...*, pàg. 66-67.

⁷⁶ RUTENBURG, V. *Movimientos populares en Italia S. XIV-XV*, pàg. 43-62.

⁷⁷ KRIEDTE, P. *Industrialización antes de la industrialización*. Cal cercar els més que probables paral·lismes a Mallorca.

al llarg del S. XIV la manca d'enteniment entre mercaders i artesans a Mallorca fou una constant,⁷⁸ i en el cas específic dels teixits foren els peraires qui potencien aquest sistema.

Consideracions finals.

Amb el que s'ha dit fins ara no queda exhaurit el contingut dels "capítols", però no es considera oportú un major aprofundiment ja que caldria entrar en el camp dels estudis comparatius i manca, pel moment, la documentació necessària per fer-ho.

Queda obert el camí per a una investigació molt més ampla en la que s'hauria d'esbrinar quina és la línia de transmissió dels "capítols" o "ordinacions", tota vegada que es troben repetits amb caràcter quasi immutables d'un segle a altre, indicant una continuïtat que no es pot ignorar. Aquest "Capítols fets per l'obratge dels draps de lana" en són un exemple evident, al igual que ho són les "Ordinacions dels Tintores" (ara en estudi). Prova d'això, innegable, és el que s'haguin localitzat ambdós ordenaments dins altra documentació, del XVII que, a priori, es troba fora de contexte. I aquesta circumstància no fa més que reafirmar la seva vigència. Si es pogués refer la trajectòria es tendria conèixament d'un aspecte tan important, com és per a Mallorca, la manufactura tèxtil.

⁷⁸ CATEURA, P. *Política y finanzas del Reino de Mallorca bajo Pedro IV de Aragón*, Institut d'Estudis Balearics, Palma de Mallorca, 1982, pàg. 89.

TAULA

Relació de noms que apareixen citats.

NOM (1)	CARREC/OFICI	ANY
ABRI, Guillem	jurat	1318
BERTRAN, Bernat	ciutadà	1315
CASTELL, Matheu	sobreposat dels peraires	1374
COMEILLAR, Ferrer de	jurat	1318
COMELLES, Antoni	corredor	1350
DESPATS, Guillem	jurat	1318
FALIU, Fransech	sobreposat dels peraires	1374
GILI, Ramon	sobreposat dels teixidors de llana	1350
LAGOSTERA, Guilem	loctinent del governador	1351
MARTORELL, Pera	sobreposat dels teixidors de llana	1374
MIQUEL, Andreu	sobreposat dels teixidors de llana	1350
MONSO, Pera de	jurat	1318
NET, Arnau	jurat	1318
PAGES, Juan	sobreposat dels peraires	1350
PROXIDA, Nelfo de	governador de Mallorca	1374
SACOSTA, Guillem	jurat	1318
SAFONT, Jaume	sobreposat dels peraires	1350
SANTACILIA, Jaume de	jurat, cavaller	1318
SANXO	rei de Mallorca	1315
SEMPOL, Pera	sobreposat dels teixidors de llana	1374
SENTELLES, Gilabert de	governador de Mallorca	1350
SERVERA, Pera de	jurat	1318
SESESGLESIAS, Guillem A.	veguer de Mallorca	1319
SUMIL, Pera	jurat	1318
UMBERT, Arnau	jurat	1318
UMBERT, Bernat	ciutadà	1315
VALENTI, Phelip	jurat	1318

(1) S'ha respectat l'ortografia dels "capítols".